

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Այն յաղթանակը, որ տարաւ Հայը անցեալ 1892 թւականի մայիսին, միաձայն ընտրելով հայ ազգի մեծ սիրելիին իբր Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, մի բարոյական յաղթանակ էր, որ ցոյց տւեց թէ որքան դեռ ևս ամուր բարոյական հասկեր կապում են իրար հետ ցիր ցան եղած բոլոր հայերին: Ճիշդ է, դուրս համար պէտք էր յաղթել շատ ու շատ ներքին խլրտումներ, բայց և այնպէս մի ազգի համար փոքր բան չպէտք է համարել, երբ նա դեռագոյն թողնելին կարողանում է ճանաչել իսկականը, և ամենաբարձր պատւին հասցնել նոցա, որոնք վաստակել են այդ պատիւը իրանց ազնիւ գործունէութիւնով: Ես կարող եմ ինձ երեւակայել ժամանակներ, երբ մի ազգի քաղաքական ու հասարակական դատողութիւնը այնքան խանգարւած կը լինի, որ այդ ազգը մեծ դժւարութիւններ կը զգայ ճանաչել իսկական արժանիքը, և պակասութիւններ կը համարի մարդկանց այն յատկութիւնները, որոնք փառքի ու պատուի տիրոջներ են ստեղծում նոյն ազգի աւելի առողջ կեանքի շրջաններում:

Խրիմեան Հայրիկին միաձայն կաթողիկոս ընտրելը չպէտք է համարուի իբր ինքն ըստ ինքեան հասկանալի: Ով կատարւած գործը ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է համարում, նա հեշտութեամբ կարող է ուրանալ այն բոլորը, ինչ հասարակական ասպարիզում կարողացել է ազգի յառաջաւոր մասը յառաջացնել այս վերջին մի քանի տասնեակ տարիներում: Խրիմեանը ընդհանուրից ճանաչւած է իբր գաղափարական մարդ: Եւ գաղափարական մարդկանց համար բուն ոգևորութիւն յառաջացնելու համար հարկաւոր են գաղա-

փարի համար կրթած սերունդներ: Խրիմեանին կաթողիկոս ընտրելը նշանաւոր վկայութիւն է ժամանակակից սերունդների զէթ մի խոշոր մասի բարոյական ձգտումների համար: Ընտրելով Խրիմեանին կաթողիկոս, մենք ոչ միայն ընտրւածին յարգեցինք, այլ դեռ աւելի մենք ինքներս մեզ ճանաչել տւեցինք:

Երկար, չափազանց երկար սպասելով, ազգի համբերութիւնը արդէն սկսել էր հասնել կաթողիկոսի ուշանալու առիթով. վերջին ամիսներս սկսելէր նկատւել այդ բաց արդէն շուտով դորանից յետոյ սկսեցին ուրախալի լուրեր դալ, թէ խնդիրը արդէն վճռւած է: Լուրի հաստատ լինելը ժողովուրդը իմացաւ իւր տաճարների բեմերից: Յունիս 13-ին Մկրտիչ I կաթողիկոսի անունը առաջին անգամ յիշատակեց ս. պատարագում՝ սահմանւած օրհնութիւնների մէջ: Ժողովուրդը, առանց խորութեան սեռի, հասակի ու դիրքի, ամբողջ ժողովուրդը խորը զգացւեց այդ հանդիսաւոր ըօպէին: Այդ օրը դառաւ մի ժողովրդական մեծ տօն, ուր մարդ մարդու հանդիպում էր աչքալուծով և շնորհաւորութիւններով, նման Նոր.Տարւաց, Քրիստոսի ծննդեան և մկրտութեան և Քրիստոսի յարութեան տօներին: Աւելացրէք նոր զգացւած ըօպէի տպաւորութեան հրապոյրը և ոյժը, — և դուք կը հասկանաք որ ժողովուրդը, իւր սիրած մեծ մարդու հետ ոգով հաղորդւելով, ունեցաւ իւր կեանքում մի անմոռանալի, բաղդաւոր պատմական օր:

Բայց այն յաղթանակը, որ տարւեց անցեալ տարի, մեզ վրայ պարտականութիւններ է դնում, և եթէ մենք ընդունակ չլինենք զգալ այդ պարտաւորութիւնները և զոհանանք միայն կատարւած իրողութիւնով, — դորանով մենք ցոյց կը տանք մեր անարժան լինելը: Այդ պարտականութիւնները երկու տեսակի են. պահանջել և զոհաբերութիւն անել: Մեր պահանջները պէտք է լինեն, նախ, որ ազգի հոգեւոր դասակարգը մաքուր իւր վատ անդամներից, ժողովուրդը՝ իւր անարժան հովիւներից, եկեղեցին՝ իւր անարժան պատասաւորներից: Եկեղեցու, ժողովրդի և դասակարգի շահերը պէտք է ի մի ձուլել, աւելի լաւ ասած՝ հոգեւոր դասակարգի բարոյական ու մտաւոր մակերեւոյթը պէտք է բարձրացնել, ինչպէս ալ պահան-

ջուժ են եկեղեցու և ժողովրդի շահերը: Հոգևորական դասակարգի ընկածութիւնը ամենքին յայտնի է, և զանգաստները այդ մասին նոր չեն: Ով, եթէ ոչ Խրիմեանը իբր կաթողիկոս, կարող է աւելի հեղինակօրէն սկսել բարոյական մաքրութեան այդ դժարին գործը: Ես ասում եմ սկսել. բայց սկսել այնպէս հաստատ կերպով, որ անհնարին դարձնելի վերադարձը դէպի հինը, փտածն ու նեխածը: Պէտք է վերակենդանութիւն ներշնչել ս. Եջմիածնին, կիրթ, զարգացած ու ժողովրդասէր ղեկավարներ պատրաստելով առաջնորդների ու յաջորդների պաշտօնների համար: Պէտք է ասպարէզից հեռացնել անընդունակ և անարժան վարդապետներին ու քահանաներին, փոխարինելով նոցա ժամանակի պահանջներին աւելի համապատասխան վարդապետներով ու քահանաներով, անկաշառ քարոզիչների բերանով յորդորելով ժողովրդին—առաջարկել քահանայացուներ միմիայն բարի, խելօք, կրթւած և ժողովրդասէր մարդկանց:

Անցեալի մեղքերը և սխալները պէտք է քաւել ներկայի զոհաբերութիւններով: Պէտք է ազգի ձեռնտութեամբ զանձարան հիմնել յատկապէս իրանց պաշտօններից հեռացողների համար, որոնք այդպիսով տեղ կըստան աւելի արժանաւոր նորերին, որոնք կը ձեռնադրեն նոր պահանջներին բաւարարութիւն տուող անհատների միջից:

Ով, եթէ ոչ Խրիմեանը, իբր կաթողիկոս, կարող է աւելի մեծ հեղինակութեամբ ձեռնարկել եկեղեցական ծիսակատարութիւնների օրէնսդրքի, այն է Մաշտոցի վերաքննութեանը, ջնկելով նորա մէջ պարտաւորիչ և անհրաժեշտ մասերը և այդպիսով թեթեացնելով եկեղեցական ծիսակատարութիւնները դարերի աղաւաղումներից և աւելորդաբանութիւններից: Այդ վերաքննութիւնը անհրաժեշտ է, քանի որ այդ զուտ կրօնական գործի հետ մեծ կապ ունի քահանաների հովական պաշտօնավարութիւնը, որը մեծապէս տուժում է և դժարանում ծիսակատարութիւնների բարդութեան պատճառով:

Եկեղեցական դատաստանական մասը մեզանում ամենաողորմելի վիճակի մէջ է: Ներկայ դրութիւնը ոչ թէ նահապետական է—այդ փառք կը լինէր—այլ ուղղակի աղաւաղւած ու փացած: Կաշառակերութիւնը համատարած է, իրաւաբանօրէն և բարեխղճօրէն դատելու հմտութիւնը—արհամարաւ, դիրքից, իշխանութիւնից չար

օգտուելը դառել է կանոն: Եւ մինչդեռ մարմնաւոր իշխանութեան սահմաններում դատաստանական կարգերի մէջ մոցրած են մեծամեծ բարենորոգումներ, հիմնւած արդարադատութեան բարձր շահերի վերայ, — մեր եկեղեցական դատաստանական կարգերի մէջ իշխում է կատարեալ ասիականութեան ոգին: Մասնաւորապէս ամուսնական բաժանման վէճերը յաւիտենականանում են, որովհետեւ արդարադատութիւն գտնել գրեթէ անհնարին է դարձած մեզանում իշխող կարգու կանոնների պատճառով:

Այս և նման բարենորոգումները սակայն ցնորական կը լինեն, մինչեւ որ լուրջ հոգս չի քաշւիլ հարկաւոր բարձրութեան վրայ կանգնած հոգեւորական դասակարգ պատրաստելու համար, որը ոչ հմուտ միայն պիտի լինի զուտ կրօնական գործին, այլ և ոյժեղ կը լինի ընդհանուր զարգացման տեսակէտից:

ԱԻԵՏԻՔ ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՑ